

տերիտորիայի վրա գոյություն է ունեցել բազմաշերտ էնեոլիթյան բնակատեղի հանձին Շենգավիթի, որը հայտնի է իր բազմաձև կացարաններով և Հայկական լեռնաշխարհի ամենահին պարսպապատով: Այստեղի բնակիչները գրառվում էին երկրագործությամբ ու անասնապահությամբ, բրուտագործությամբ և մետաղի մշակությամբ: Շենգավիթի անկումից հետո կյանքը նրանում չի զարգել, այդ մասին են վկայում Շենգավիթի տերիտորիայում հայտնաբերված բրոնզեդարյան դամբարանները՝ և վերին Զեյթունում (Կիրզա) հայտնաբերված վերոհիշյալ վաղ բրոնզեդարյան նյութերը:

Մ. թ. ա. II հազարամյակի առաջին կեսում նրանում գոյություն ուներ մի այլ՝ Մուխան-նաթ-թափա կոչվող բնակատեղին («Սասունցի Գավիթ» կենոթատրոնից ոչ հեռու), որտեղից հայտնաբերված նյութերի մեջ կա մ. թ. ա. XVIII—XVI դդ. թվագրվող գունազարդ խեցեղեն: Նույն ժամանակին են վերաբերում Միծեռնակաբերդի դամբարանները:

Արարատյան դաշտ թափանցած ուրարտացիները մ. թ. ա. VIII դարից սկսած նրանում կառուցում են Արևունի (VIII դար մ. թ. ա.) և Թեյշեբաինի (VII դար մ. թ. ա.) ամրոց-քաղաքները: Այդ ժամանակաշրջանում, բոտ երևույթին, գոյություն են ունեցել մանր բնակատեղիներ, որոնք սպասարկում էին վերոհիշյալ ամրոցները: Այդ մասին են վկայում Մալաթիայից, Նոր-Արեշից, Բուսարանական այգուց, Թումանյանի տուն-թանգարանի շրջակայքից, Չարբախից և այլ վայրերի դամբարաններից հայտնաբերված ուրարտական ու տեղական նյութական մշակույթի մնացորդները:

Ինչպես վկայում են Աքեմենյան ժամանակաշրջանի (մ. թ. ա. V—IV դդ.) նյութերի ու հուշարձանների գյուտերը Արին-բերդում և մ. թ. ա. III—II դդ. թվագրվող վաղ Հայկական դամբարանադաշտը Կարմիր-բլուրում, Ուրարտական պետության անկումից հետո էլ նրանում կյանքը չի զարգել:

Ուշագրության արժանի է նաև հռոմեական տիպի արձանի քարե դուխը, որը հայտնաբերվել է Արտաշատի խճուղու վրա (թվագրվում է մ. թ. ա. III դարով)⁵ և է. Խանգաղյանի կողմից բացված կարասային թաղումներով դամբարանադաշտը «Հալբենիք» կենոթատրոնի մոտ (թվագրվում է մ. թ. III—IV դդ.):

Այսպիսով, մ. թ. ա. IV հազարամյակի վերջերից նրանի տերիտորիայում ծայր առած կյանքը անընդմեջ շարունակվել է մինչև մեր օրերը:

Ս. ԵՍԱՅԱՆ, Լ. ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ:

ՊԼԱՏԱՆ ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ԿՈՄՊԼԵՔՍԸ ԵՎԵՆԱԶՈՐԻ ԵՎ ԱԶԻԶԵՆՈՎԻ ՇՐՋԱՆՆԵՐՈՒՄ

Հայ ճարտարապետության պատմության մեջ կարևոր տեղ է զբաղում բնակարանային ճարտարապետությունը: Հանդիսանալով ամենատարածված բնակարանային տիպարներից մեկն անցյալում, հայկական գլխատունը բազմիցս զրավել է հետազոտողների ուշագրությունը: Բր ծագումով այն պատկանում է շատ չվելի վաղ ժամանակների, քան մեզ հասած ամենահին զրավոր տեղեկությունները:

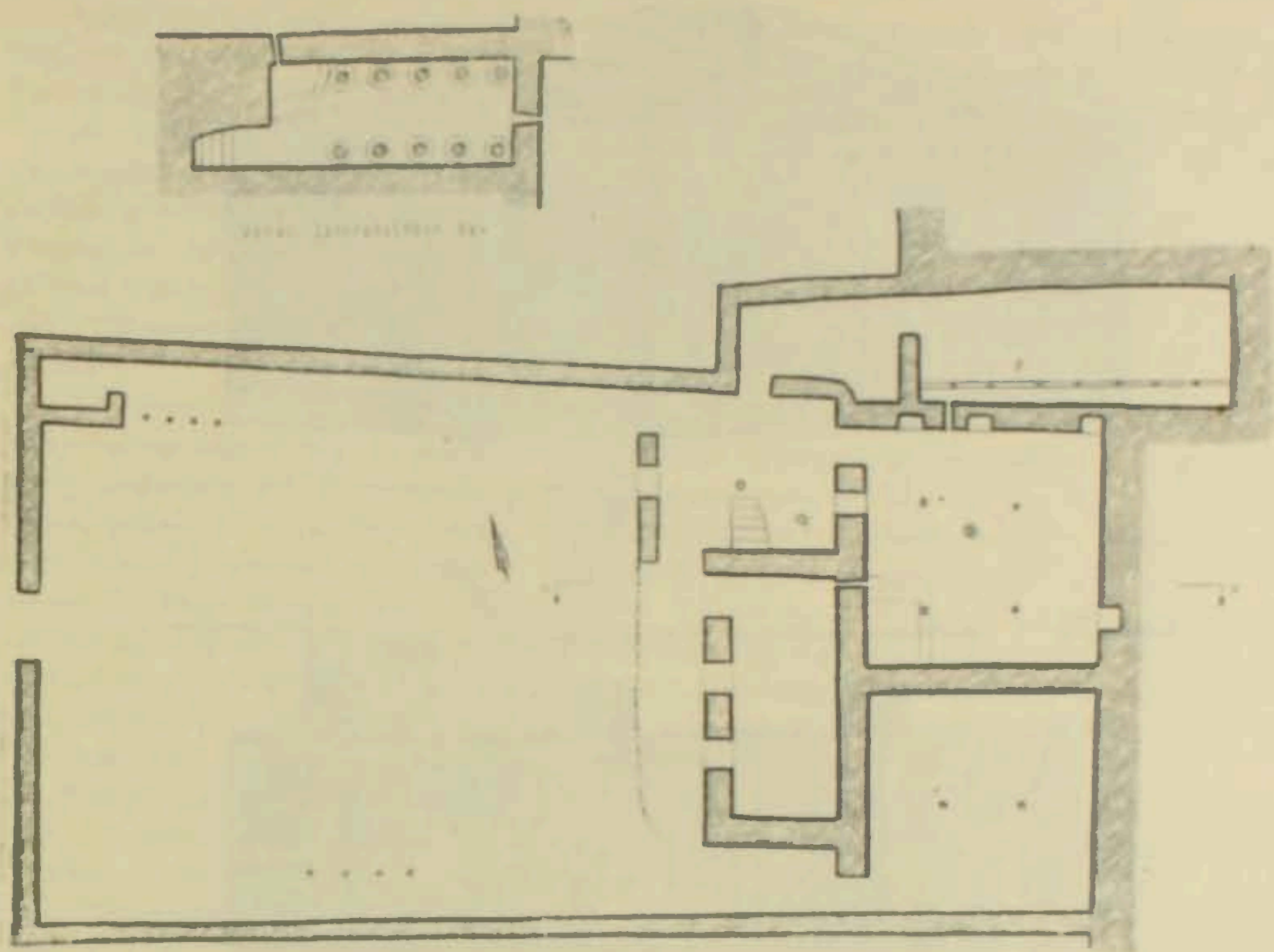
Եղեղնաձորի և Աղիգրեկովի շրջանները բնակարանային ճարտարապետության տեսակետից ունեն ուշագրավ առանձնահատկություններ, որոնք առաջացել են յուրահատուկ բնապատմական պայմաններում: Սովորաբար բնակելի կոմպլեքսը բաղկացած է լինում գլխատնից, որո տեղացիք «տուն» են կոչում, պատշգամբից («շարդախ», «էյվան»), մարաղից ու մառանից («խորթանոցներ») և մեկ կամ մի քանի հյուրասենյակից («սենյակ», «օթախ»): Կոմպլեքսին կցված է զոմն իր առանձին մուտքով:

Կարևոր նշանակություն է ստացել սյունադարձ պատշգամբը, ղեպի որը բացվում են բնակարանային բաժանմունքների զրեթե բոլոր դռները, երբեմն նույնիսկ լուսամուտները: Այն ծառայում է որպես ամառային նստավայր, արևահայաց է և տաք եղանակներին զրեթե փոխարինում է հացատանը: Պատշգամբներում հաճախ լինում են թոնիրներ, երբեմն նրանց հատակը բարձրացված է կամ առջևի կողմից կիսապատնեշով եղբրված, հատկապես հողմաշատ վայրե-

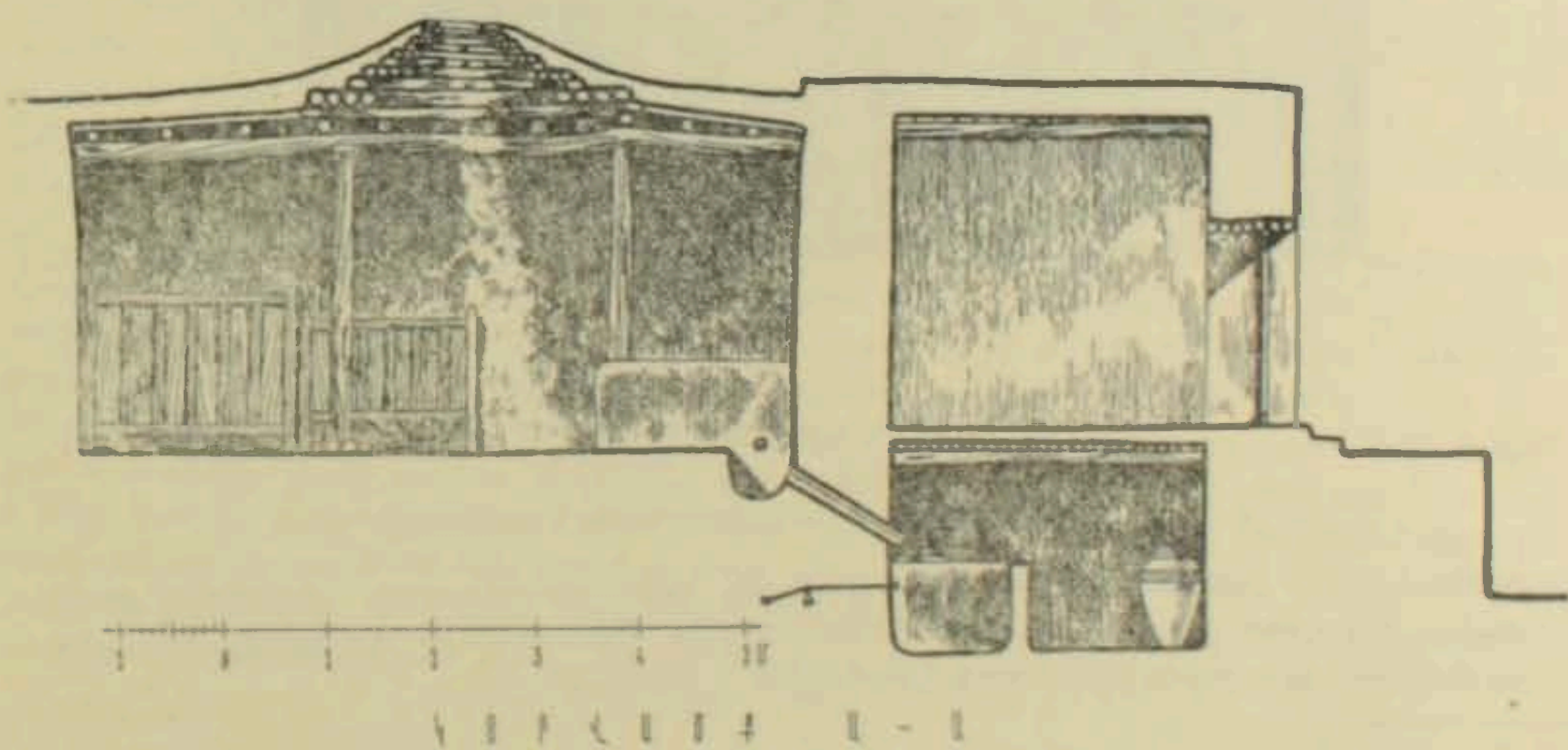
5 Ս. Սարգսյանի պնդումները (նյութերը չեն հրատարակված):

6 Պրոֆ. Բ. Ն. Առաքելյանի թվագրումը:

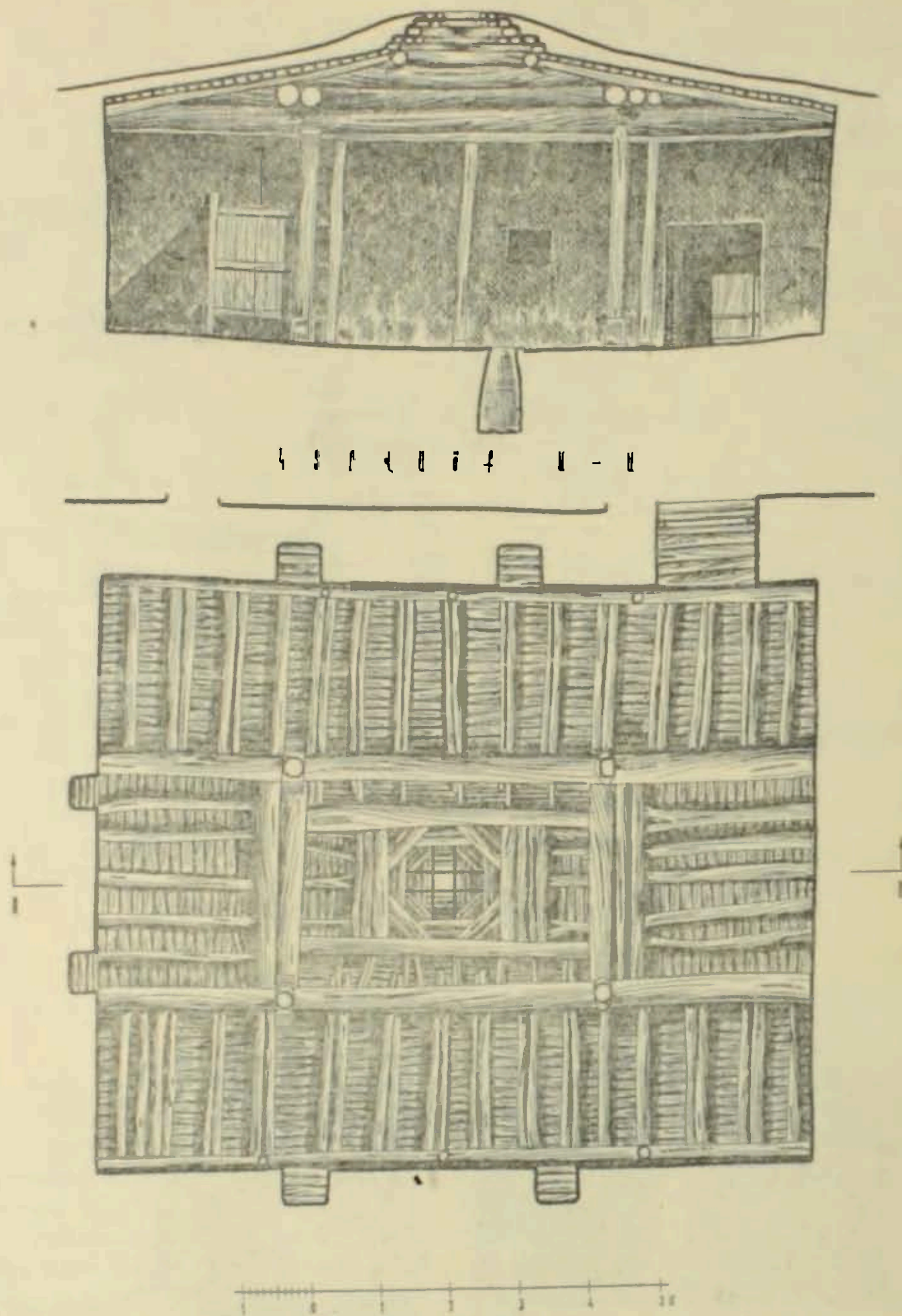
1 Այդ մասին առաջին անգամ հիշատակել է Քսենոֆոնը «Անաբազիս» աշխատության IV գրքի 7 գլխում:

Նկ. 1. Բնակելի կոմպլեքս Մալիշկա գյուղում (հատակագիծ)

Նկ. 2. Բնակելի կոմպլեքս Մալիշկա գյուղում (կտրվածք)

Նկ. 3. Մելիք-Ջաքարյանների տան առաստաղն ու կտրվածքը

րում: Գլխատունը պահպանել է իր կարևորությունը իբրև պատսպարան, հատկապես ցուրտ եղանակներին, նաև որպես խոհանոց և մառան: Վերջին ժամանակներս գլխատունը ծառայում է միայն որպես խոհանոց և իրերի ու սննդամթերքների պահեստ²:

2 Տան կահավորումը դրեթև չի տարբերվում այլ վայրերի գլխատների կահավորումից: Նրա հիմնական մասը կազմում է մի քանի թախտ, ալյուրի ամբարը՝ փեթակը, քուրսին, երբեմն մի սեղան, «ուրյալթի» կոչվող երկար պահարանը: Դեռևս հանդիպում են զարդափորվածքներով բավականաչափ ուշադրավ կահույքի նմուշներ: Նրբեմն էլ տան մի անկյունը, հատկապես ամբարի ետևի տարածությունը, առանձնացվում է վարադույրով և օգտագործվում իբրև մարդկանց մեկուսանալու տեղ կամ պահեստամաս: Վերջին ժամանակներս դա քիչ է հանդիպում օժանդակ սենյակները շատանալու պատճառով:

Իրերը դետեկտիվ ընկերություն համար հին տներում պատերին ոչ շատ բարձր ելուստներ կան (թարեքներ), ինչպես նաև դանսինգ խորշեր՝ փեղկերով կամ առանց փեղկերի՝ խիտ կառուցապատում ունեցող գյուղերում տների միջև ակնատ կոշվող փոքր անցքեր են թողնվել հաղորդակցության և իրեր փոխանակելու համար։ Դա պահպանվել է լայն լուսամուտի նմանվող բացվածքների ձևով, որոնք բացված են իրար կից ղիխատների միջև, ծածկվել փեղկերով։ Հաճախ լուսամուտներ կան և արտաքին պատերի մեջ, որոնք, անշուշտ, նորամուծություն են։ Մարազն ու մառանն ունեն ամենաբազմազան դիւքեր ընդհանուր կոմպլեքսի մեջ։ Հանդիպում են նաև մառանների նկուղային տիպեր, որոնք առավելապես դինեգործության հետ են կապված։ Գինեգործությամբ զբաղվողների տան անկյուններից մեկում սովորաբար գտնվում է հնձանը։

Գլխատան կոմպլեքսի հատակադժային հիշյալ առանձնահատկություններն ակներև դարձնելու համար բերում ենք մի քանի բնորոշ օրինակ։ Գինեգործությամբ զբաղվող մի գյուղացու տունը չափազանց ենթեղնաձորի շրջանի Մալիշկա գյուղում (նկ. 1, 2)։ Այստեղ հատորեն օգտագործված է լանջի թեքությունը։ Կոմպլեքսը գտնվում է ցանկապատված բակի խորքում և բաղկացած է սովորական տարրերից (ղխատուն, նախասրահ, հյուրասենյակ, մառան և դոմ)։ Գլխատան անկյուններից մեկը հատկացված է հնձանին։ Քամված խաղողահյութը հնձանի որմնամերձ անկյուններից մեկի մեջ դրված խողովակից հոսում է պատի տակ, հնձանին կից պատրաստված փոսի մեջ, այստեղից էլ մի այլ խողովակով՝ ղիխատան պատի միջով դեպի ցած, հարթածածկ սենյակի տակ տեղավորված մառանը և լցվում նրա անկյունում տեղավորված ավազանը։ Վերջինս ունի քառորդ ղլանի ձև։

Սոցիալական տարրերություններն անցյալում արտահայտվել են հատկապես բնակարանների հատակադժերում։ Ունեորների տներն աչքի էին ընկնում համեմատաբար մեծ չափերով և օժանդակ կառուցվածքների շատությամբ։ Ուշադրով մեծություն ունի Աղավնաձոր գյուղից Մկիթ-Ջաբարյանների տան կոմպլեքսը, որի կառուցման ճիշտ ժամանակը հայտնի չէ։ Այն գտնվում է գյուղի կենտրոնում և Մ-աձև տեղավորված է պարսպապատ բակի շուրջը, ճանապարհների հատման անկյունում, բաղկացած է տարրեր ժամանակներում կառուցված շենքերից, որոնցից հնաշույնը մեծ տունն է³։ Մյուս բաժանմունքներն են՝ երկու ղիխատուն, մի պատըշղամբ, հին օթախը՝ երկհարկունի մի շենք տնտեսակա՛ն և բնակելի հարկաբաժիններով, դոմը և նորակառույց միահարկ մի այլ շենք (հին դոմը քանդված է)։ Կոմպլեքսն ունի արևահայաց ճակատներ (նկ. 3)։

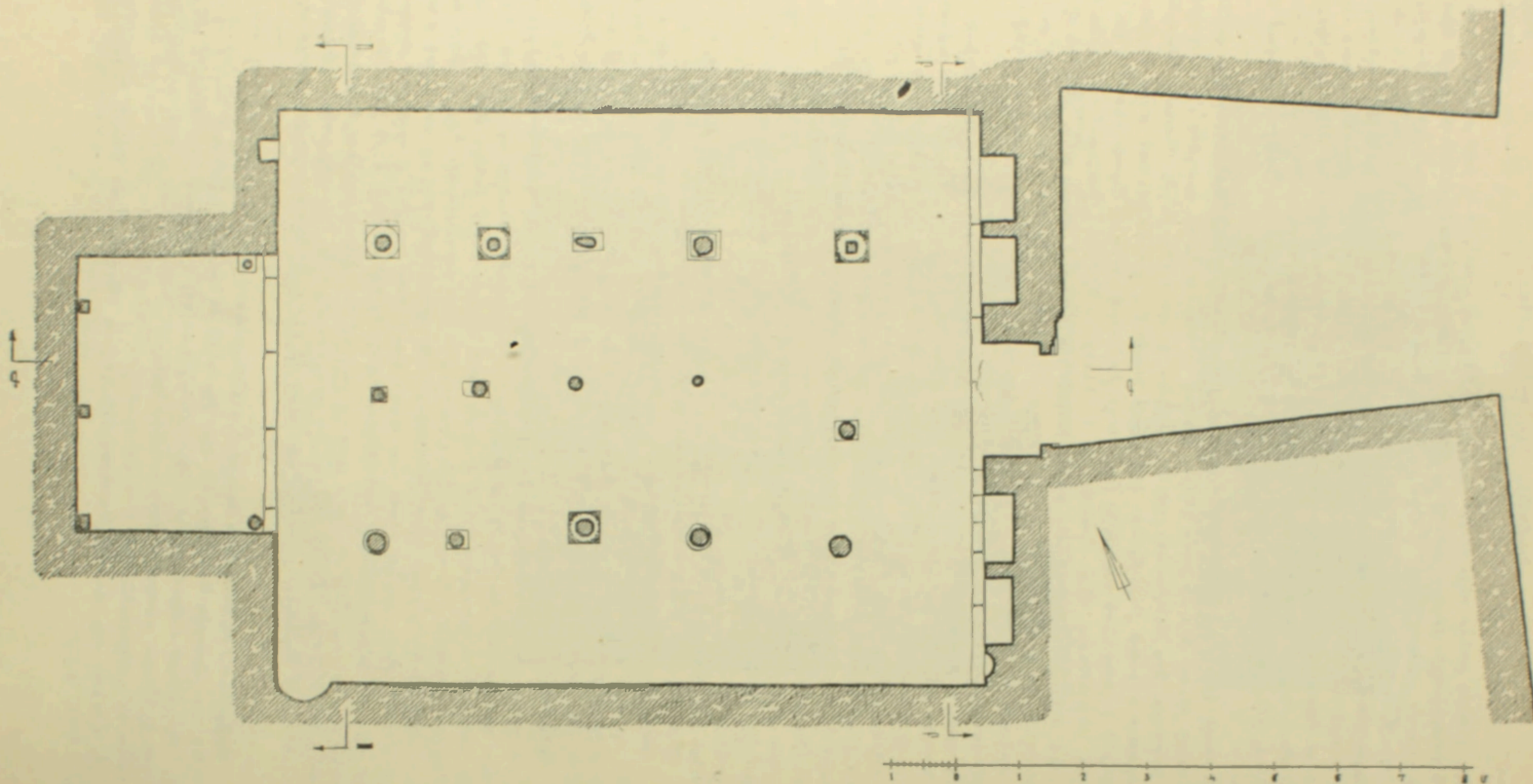
Ավելի մեծ մի ղիխատուն է եղել այս շրջանի Հորս գյուղի մեկիթական տունը, որը շատ ավելի հին է (նկ. 4)։ Ավանդությունն ասում է, թե այդ տունը պատկանել է Սելիմա դղյակը շինող Չեսար իշխանին⁴։ «Տունը,—գրում է Ե. Լալայանը,—բաղկացած է եղել մի սենյակից և մի սրահից, որ այժմ բոլորովին քանդված է։ Սենյակը դեռևս կանգուն է... Սենյակի հյուսիսային պատի մեջտեղում կա մի բուխարի, իսկ անկյուններում մի-մի թոնիր⁵։ Այժմ այս տունը ախոռի է վերածված և վերոհիշյալ սրահի հետքն իսկ չկա. բուխարիկը փակված է, թոնիրները՝ ծածկված։

Հորս գյուղի այժմյան հայ բնակիչները տեղացիներ չեն։ Նրանք գաղթել են Նախիջևանի Բաղամլու գյուղից 1919 թ.։ Նրանց ասելով, նախկին ադրբեջանցի բնակիչները փորելով դետեկտի տակից հանել են այս ուղղանկյուն մեծ տունը, որն ունեցել է յոթ թոնիր։ Այն ներկայումս կիսաթաղված վիճակում է և ամրողջովին շրջապատված նոր կառույցներով։ Բաց է միայն ճակատի մուտքի մասը, շարված կիսամշակ որձաքարով, որտեղ կամարակապ դռան լավ մշակված պարակալի վերին քարերը չկան։ Այս պատի ներսի մասը շարված է սրբատաշ քարերով և ունի չորս գեղեցիկ կրկնահարկ որմնախորշեր՝ սլաքաձև կամարներով և մի քանի փոքրերով՝ ստալակտիտավոր զազաթներով։ Մյուս պատերը շարված են անմշակ քարերով և կրում են վերանորոգումների հետքեր։ Սրանք հավանաբար սվաղված են եղել։ Մուտքին հանդիպակաց ընդլայնական պատի մեջտեղում բեմահարթակի նման մի մեծ ուղղանկյուն խորշ կա, առաջը բոլոր-

3 1900-ական թթ. կոմպլեքսը նորոգման է ենթարկվել։

4 Այստեղ, մուտքից աջ, խորքում հարսները դորդ են դործել։ Ըողանալու համար օգտագործել են ամբարի ետևում ընկած անկյունը, որը ծածկվել է վարադույրով։ Ամբարի տարողությունն է 20 բեռ ալյուր, որ երեք ամսվա պաշար է ձեռք բերում համար։ Եղել են նաև շտեմարան-հորեր, որոնք այժմ չկան։

5 Ե. Լալայան, Շարուր Դարալագյազի դավառ, «Ազգագրական հանդես», դիրք XIX, Թիֆլիս, 1905, էջ 279։

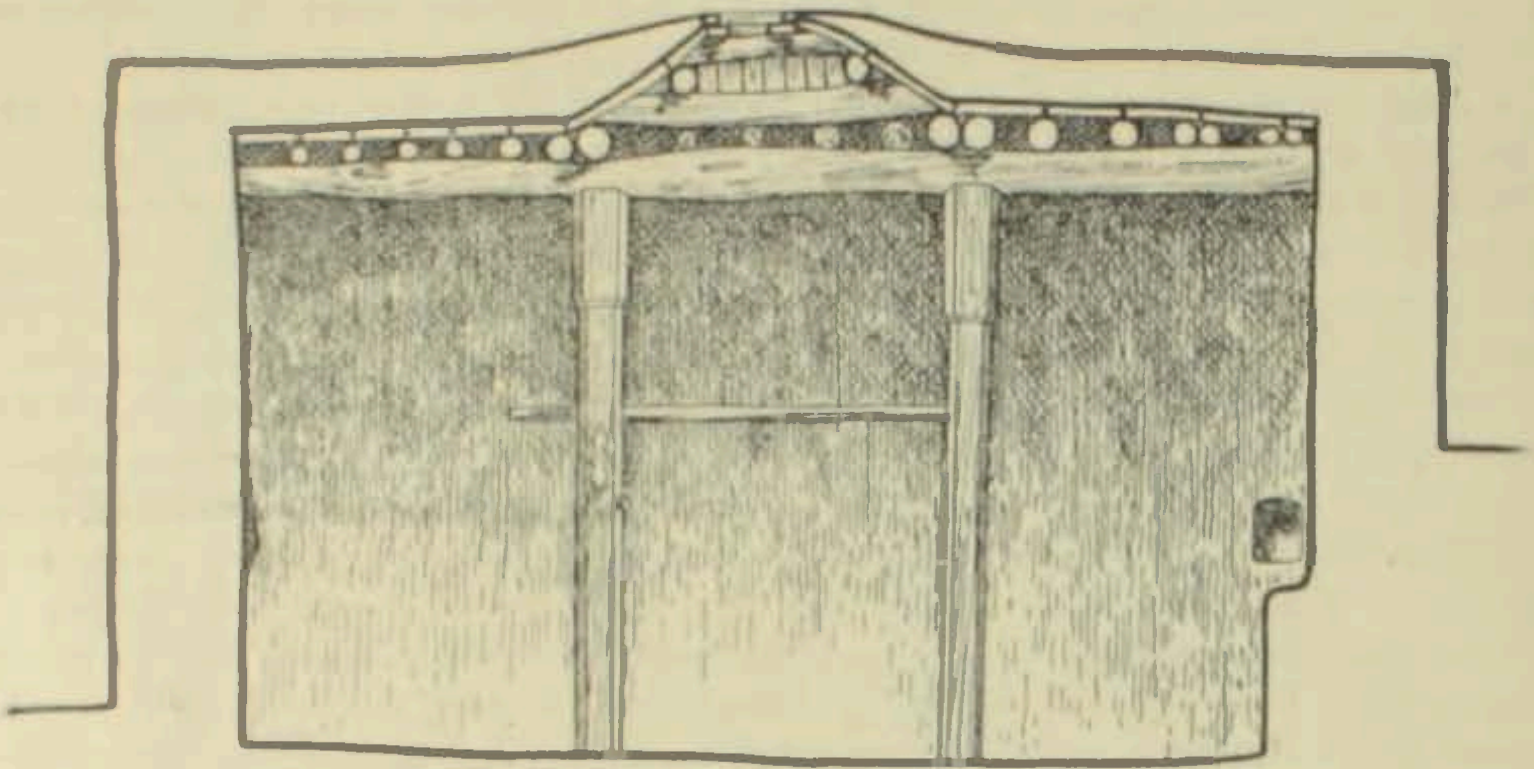

Նկ. 4. Հորս գյուղի «Մեհրախան» տան հատակագիծը

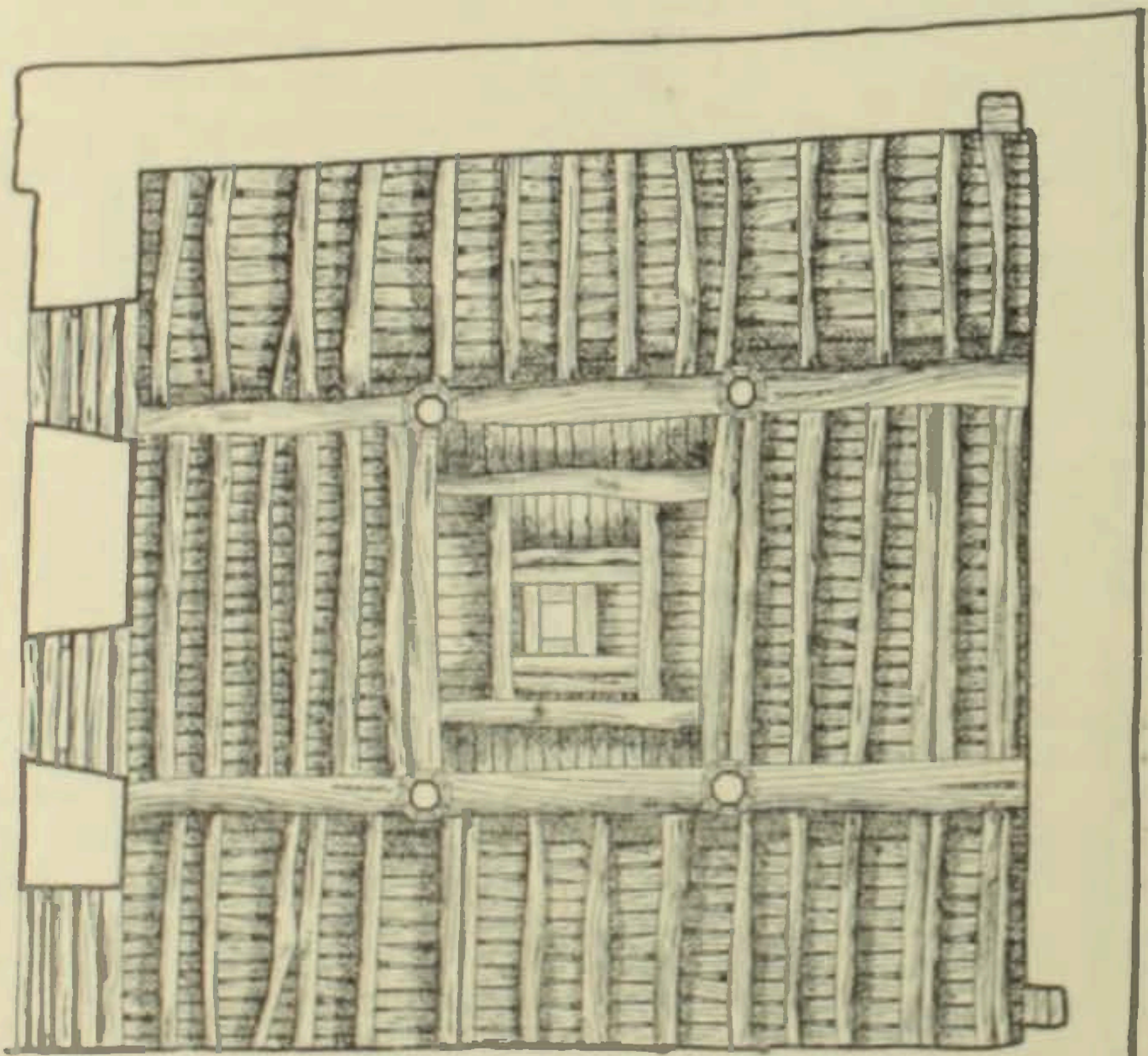
րովին ուսու Պահպանված արդույի փայտե սյուները և երեք միաշափ ու միանման քանդակա-
գարդ սյունախարիսխները գերանաշար գմբթի երբեմնի գոյությունն են հաստատում: Կա շա-
փերով և ձևով տարրեր մի սյունախարիսխ ես. թերև՝ գմբթաձև մասից գուրս գտնվող հորի-
զոնական մայր գերանները պահող սյուներից մեկը սրա վրա է դրված եղել:

Սղեգնաձորի և Ագիգրեկովի շրջաններում գլխատներն ունեն կոնստրուկտիվ որոշ առանձնա-
հատկություններ, որոնցով նրանք տարբերվում են այլ շրջանների նման շինություններից:
Նրանք անխորի ունեն շորս սյուն, ընդ որում, ուրիշ շրջանների (օրինակ՝ Սևանի ավազանի)
գլխատների համեմատությամբ նկատելիորեն փոքրացված է սյուներով և նրանց վրա բարձ-
ժացող գերանաշար գմբթով կազմված մասը, որը նպաստում է ծխի արագ հեռացմանը (նկ. 5):
Կառուցվածքային այդ յուրահատկությունները թելադրված են եղել շինանյութի տարրեր տե-
սակներով: Նրկու մայր գերաններն իրար զուգահեռ գցված են հանդիպակաց պատերի վրա
և համապատասխանաբար երկուական սյուն ունեն՝ իրրև միջանկյալ հենարան: Սովորաբար
լինելով բարդու առաձգական գերաններից, դրանք բավականաչափ երկար են և կարծիք նե
զդում միջանկյալ հենարանների: Մյուս գերանները կարող են լինել բարդու, արդույի և կամ
այլ ծառերի փայտից: Հնում արդույի փայտն առավել զործածական է եղել իր գիմացկունու-
թյան պատճառով: Արդույի գերանների փոքրությունը և առհասարակ անառաջնությունը սակա-
վությունը նույնպես նպաստել են ծածկի կենտրոնական մասի փոքրացմանը: Մայր գերանները
արդույի փայտից լինելու դեպքում նրանց երկարությունը հաճախ սահմանափակվում է մի-
սյունային տարածությամբ և պատերին չի հասնում: Սյուների շուրջ ծածկը լինում է հորիզո-
նական և կամ թեքադիր գերանների վրա: Հորիզոնական լինելու դեպքում պարագծային մասի
մայր գերանների միջև ընկած հատվածի գերանները ծայրերով հենվում են մայր գերանների
վրա (կից պատին դուգահեռ): Պարագծային մասի մյուս երկու կողմերի հենման ձևը նույնն է.
ինչպես թեք լինելու ժամանակ, այսինքն՝ գերանաշարքի հենարաններ են հանդիսանում պատն
ու նրան զուգահեռ մայր գերանը: Աղավաճաձոր գյուղում այս մասերը կայունացվում են առորմ-
ներով: Դրանք պատին կպած, տակից բարակ սյուներով պահվող գերաններ են, որոնք ձգվում են
ամբողջ պատի երկարությամբ՝ նրա վրա ընկնող բոլոր թեթևացնելու համար (նկ. 3): Ծածկի
սյուների միջև պարփակված մասն այստեղ ևս ունենում է բրգաձև, հազարաչեն և կամ խառր
կառուցվածք: Վերջին ձևը լայն տարածում է գտել և աչքի է ընկնում գերանների ներդաշնակ
դասավորությամբ: Նրա ստորին, ընդամենը շորս գերանաշարքերով կազմված բրգաձև մասից
կատարվում է փոխանցում դեպի ավելի բարդ՝ հազարաչեն գմբթաձևեր՝ Առաստաղի ձևավոր
փորվածքներ չկան, սակայն որոշակի ուշադրություն է նվիրված սյուների ձևավորմանը: Վեր-
ջիններս սովորաբար արդույի փայտից են պատրաստված: Լայն տարածում ունեն նաև պակաս
դիմացկուն փայտերից պատրաստված սյուները, որոնք մշակվում են ավելի լավ և հեշտ:
Դրանք լինում են ուղղանկյուն, մեծ մասամբ քառակուսի և վեցանիստ կտրվածքով: Հաճախ
սյուների վրա խոյակներ են դրվում՝ բացառապես կրկող գերանների ընդլայնական ուղղու-
թյամբ: Նրբեմն սյուների տակ դրվում են քարե ձևավոր, քանդակադարդ խարիսխներ (սնքա-
րեր): Ծածկի ենթաշերտի գասավորությունը բրգաձև մասի վրա կատարվում է երեք եղա-
նակով. այն դրվում է կամ ուղղակի գերանների վրա. թեք դրությամբ (նկ. 5), կամ սյուների
շուրջ եղած ծածկի գերանների շարունակությամբ (նկ. 3) և կամ հորիզոնական ուղղությամբ՝
զույգ առ զույգ թեք դրված հաստ ճյուղերի վրա, որոնք հենվում են բրգաձև գասավորված
գերանների հաջորդական շարքերին: Ծածկի հազարաչեն մասը, բաղկացած լինելով խիտ գե-
րանաշարքերից, միաժամանակ ծածկի ենթաշերտն է (ճյուղեր չեն դրվում): Պատշգամբի
ծածկը ընդլայնական ուղղությամբ դրված գերանների վրա է նստում: Այդ գերանները հեն-
վում են մի կողմից պատի և մյուս կողմից սյունաշարով պահվող ճակատային հորիզոնական
գերանի վրա: Նրանք ծայրերը երբեմն զգալի չափով առաջ են գալիս հենարանից և կրում
ծածկի առաջ կարկ: Ված մասը: Հողն կտուրի եզրաշերտի լվացումն ու հողմնացրումը կան-
խելու համար այս գերանների ծայրերի վրա դրվում են՝ մի հորիզոնական գերան, ճյուղեր
կամ տալստակ, որոնց վրա առավելագույնը 20 սմ բարձրությամբ քարեր են շարվում իրրև
պաշտպանիչ եզրաշերտ: Խոյակներն այստեղ ևս դրվում են գերանի ընդլայնական ուղղությամբ
և երբեմն զարդարվում սղոցաձև փորվածքներով:

6 Սևանա լճի ավազանին մերձակա ընկավայրերում (Սելիմի ձոր) գլխատների ծած-
կերի կառուցվածքը որոշ չափով նման է լճափնյա ընկավայրերի համապատասխան կառուց-
վածքներին (միջսյունային կենտրոնական տարածությունները զգալի մեծություն ունեն, սյու-
ները պատերից հեռացված են անհամեմատ ավելի քիչ, ծածկի ենթաշերտը՝ փարդուն, գրվում
է թեք, առանց լրացուցիչ հենարանների, ուղղակի գերանների վրա):

Կ Տ Ր Վ Ս Ե Բ Ա - Ա

1 ~ 0 1 2 3 4 5 6

Նկ. 5. Գլխատան առաստաղ և կտրվածք (Դետալի գլուխում)

Այժմ կոլտնտեսականների կողմից օգտագործվող հնատիպ գոմերը մեծ չեն. նրանց տարածված ձևն է կենտրոնական մեկ սյունաշարով, երկթեք ծածկով և պատերին կից մսուրներով տիպը: Մսուրներս եղերող զերանների վրա բարձրացող սյուներով ու նրանց վրա դրված հորիզոնական զերանով լրացուցիչ հենարան է ստեղծված ծածկի համար: Լուսավորումը կատարվել է ղռան բացվածքի և առաստաղի միջի անցքերի (սերդիկների) միջոցով: Բնչպես առհասարակ ժողովրդական ճարտարապետության մեջ, նույնպես և այստեղ, օգտագործվել են տեղական շինանյութեր և միայն ծայրահեղ անհրաժեշտության դեպքում դրանք բերվել են ուրիշ տեղերից: Կարևոր շինանյութ է եղել անտառանյութը, որն օգտագործվել է ծածկերի, սյուների, ղռների ու լուսամուտների պատրաստման համար: Ինչպես նշեցինք, օգտագործվել են մեծ մասամբ բարդու զերաններն իրենց երկարության և արդուջի զերանները՝ իրենց զիմացկունության պատճառով: Ծածկաշերտերի հենարան հանդիսացող ճյուղերի համար օգտագործվել են և այլ ծառերի փայտեր: Եղեղի բացակայության պատճառով իրեն ծածկի լիցքային մասը պահող շերտ օգտագործվել են տարբեր ծառերի շիվեր ու որթատունկի ճյուղեր (տեղական բարբառով՝ «չառչի»): Ծածկի մեջ երբեմն այս շերտի վրա փռվել է խոտի կամ ծղոտի շերտ և այս բոլորի վրա՝ հարդախառն կավե ծեփաշերտ (սփլու): Պատերը շարվել են տեղական քարի բեկորներով կամ զետարարով: Գրաշաղախ բոլորովին չի օգտագործվել: Հասարակ կավահողոր ոչ միայն ծառայել է որպես շաղախ, այլև հաճախ օգտագործվել որպես հիմնական շինանյութ պատերի համար: Նրա և հարդի խառնուրդով պատրաստված աղյուսների կիրառումը պարսկահայերի շինարարական փորձից է դալիս անտարակույս և լիովին համապատասխանում է տեղական պայմաններին: Պատերը ներսից, երբեմն նաև ցրսից, սփաղված են հարդախառն կավե շաղախով և սպիտակեցված սպիտակ կավի լուծույթով: Սրբատաշ քարը, որ այնքան հմտորեն օգտագործված է այդ շրջանների մոնումենտալ կառուցվածքների մեջ, բնակելի կառուցվածքների վրա երբեք հանդես չի գալիս: Անկանոն ձևի սալաքարեր են օգտագործվել գոմերի սալահատակման համար:

Ճարտարապետական արտահայտչականության և շինարարական որակի տեսակետից բավականաչափ նախնական հիշյալ կառուցվածքները բնականաբար պետք է իրականացվեն մասնագիտական տեսակետից ոչ այնքան որակյալ վարպետների կողմից: Հաճախ դյուղացիներն իրենք էին կառուցում բնակելի շինությունները բնտանիքի անդամների օգնությամբ: Եթե նկատի ունենանք նաև այն հանդամանրը, որ տասնյակ հազարավոր շինականների զաղթելուց տեղի ունեցավ 1828 թ. ռուս-պարսկական պատերազմից հետո, ապա միանգամայն պարզ կլինի, որ այդքան մեծաքանակ ազգաբնակչության բնակարանային պահանջները չէին կարող բավարարվել մասնագետ վարպետների կողմից: Հետևաբար զաղթականը հարկադրված էր ինքը կառուցել հնավանդ ձևերին համապատասխան և չափազանց նախնական եղանակով:

Այս բոլորը ցույց է տալիս, որ կենցաղի պարզությունն ու ավանդությունները նշանակալից դեր են խաղացել Եղեղնաձորի և Աղիգբեկովի շրջանների ժողովրդական ճարտարապետության համար: Այն արտահայտվել է բնակավայրերի համեմատաբար աղատ կառուցապատմամբ՝ ցանկապատերով եղիբված ճանապարհներով և արևահայաց կոմպլեքսներով, որոնց մեջ կենտրոնական դիրք ունի ավանդական զլխատունն իր սյունավոր պատշգամբով: Ոչ այնքան բարդ և ոչ այնքան շքեղ, այնուամենայնիվ յուրահատկություններով ուշադրավ այս կառույցները որոշակի նյութ են տալիս ուսումնասիրելու համար զլխատան ճարտարապետական կոմպլեքսը, որի մեջ թաքնված են շատ հետաքրքիր մանրամասնություններ ճարտարապետական ձևերի առաջացման վերաբերյալ:

Ն. ՊԱՊՈՒԽՅԱՆ

ՀՈՒՆԱ-ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆ ԿԱՊԵՐԻ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆԻՑ

X—XI դարերում Հայաստանում զգալի չափով աճում է հետաքրքրությունը զեպի անտիկ կուլտուրան, հելլենական տրամադրությունները նորից վերականգանանում են, սկսում են հունարենից թարգմանել ճարտասանական, փիլիսոփայական գործեր: Այդ շրջանի խոշոր գեղարվեստից մեկը՝ Գրիգոր Մագիստրոսը լավ ծանոթ էր հին հունական գրականությանն ու փիլիսո-

7 Ընդհանրապես արտաքին ձևավորմամբ աչքի ընկնող բնակելի տներ չկան, բացառությամբ մեկից (Գետափ դյուղում), որը կառուցել են Սևանի շրջակայքից եկած վարպետները: